

Kis könyvtárak az Interneten

Az Interneten való jelenlét a kisebb könyvtárak számára összefogással könnyebben érhető el, mint egyenként a szűkös pénzügyi alapok és a számítástechnikai szakemberek hiánya miatt. A következőkben a tinlibes könyvtárak számára kidolgozott, de más kiskönyvtári rendszerben is alkalmazható közös szolgáltatás jelenlegi és jövőbeli állapotáról lesz szó.

Bevezetés

A könyvtári nyilvántartások számítógépesítése néhány évvel ezelőtt sajátos helyzetet teremtett könyvtárunk, az *Állatorvostudományi Egyetem Központi Könyvtára* számára. Mint egyetemi könyvtártól, és mint a szakterület egyetlen országos szakkönyvtárától elvárható volt, hogy nyilvános gépi katalógust hozzon létre, majd az Internet betörésével az is, hogy a hálózaton közzétegye. Ugyanakkor a gyűjtemény viszonylag kis mérete, valamint a korlátozott pénzforsások nem bátorítottak nagy integrált könyvtári rendszer vásárlására. Hiába is tudtunk volna azonban megvenni egy nagy rendszert, számítástechnikai szempontból magunkra voltunk utalva. Így nemcsak pénzünk-ből, hanem tudásunkból is csupán Novell-alapú PC-hálózat üzemeltetésére futotta. A hazai választékból egyedül a *Tinlib Novell-alapú verziója* működött ezen az infrastruktúrán magyar nyelven. Már a Unixon futó Tinlib változat is számítástechnikai szakember közreműködését igényelte volna.

Később, a Tinlib-felhasználók összejövelelén felismertük, hogy nem vagyunk egyedül a számítástechnikai háttér hiányával, ugyanis a Tinlibet vásárló könyvtárak szinte mind valamilyen speciális gyűjteménnyel rendelkeznek, tehát kis méretük ellenére szükségük van a kifinomult nyilvántartási és keresési rendszerre.

Az arányok érzékeltetésére kiszámoltuk, hogy a szoftverre az évek során 5,5 millió Ft-ot költöttünk, és kb. 50 ezer dokumentum szerepel a katalógusban. Ebből következőleg a gépi nyilvántartás így is 110 Ft/dokumentum, csupán az integrált rendszer szoftverköltését tekintve.

A Novell-alapú PC-hálózaton futó Tinlib tökéletesen megoldotta az igényes, gyors feldolgozást és az olvasótermi OPAC-szolgáltatást, sőt az egyetem egész területén láthatóvá tette a katalógust a helyi hálózaton. Rövid elégedettség után azonban új feladat jelentkezett: az Interneten is közzé kell tennünk gyűjteményünket.

Miért van erre feltétlenül szükség? Egyrészt enélkül könnyen kikerülhetünk a könyvtári információk vérkeringésből: ami nincs a weben, arról lassan mindenki megfeledkezik. Könyvtárunk állománya – a többi tinlibes könyvtárhoz hasonlóan – az országban egyedülálló gyűjtemény. Növelte a kérdés aktualitását, hogy hagyományos OSZK-bejelentésünk is abbamaradt az utóbbi években, mert a kartonra nyomtatás költségeit nem tudtuk vállalni.

További okok is közrejátszanak: az Internetet a könyvtárak egyre többféleképpen használják fel, a korábbinál sokkal szélesebb körben elérhetővé téve a gyűjteményükről szóló tájékoztatást, és egyre növekvő mértékben az eredeti (elektronikus) dokumentumokat is. Új funkciók, felhasználási lehetőségek és szabványok jelennek meg: közös keresőfelületek, hálózati adatcsere, elektronikus és hálózati dokumentumok katalogizálása stb. A kisebb könyvtárakban dolgozók számára is fontos lépést tartani a változásokkal. A katalogizálók megtanulhatják, mi a jelentősége az egységes feldolgozásnak és formátumoknak, ezáltal javul az eredeti katalógus minősége is. Amíg csak helyben használjuk a katalógust, elkerülhetetlenül kialakulnak helyi sajtóságok és egyszerűsítések.

A hasonló feladatok megoldására több út is kínálkozik. Finnországban például 1993 óta közös (VTLS) katalógust használnak az akadémiai könyvtárak, *Linda* néven. Központi adminisztráció látja el a számítástechnikai és az egységesítési feladatokat, használja és fejleszti a finn MARC formátumot, valamint konzultációs és továbbképzési lehetőségeket is kínál. A Linda tartalmazza a finn nemzeti bibliográfiát is, a könyveket 1950-től, a folyóiratokat 1970-től dolgozták fel. Ahol tehát a hálózat kiépül, könnyű ehhez a rendszerhez csatlakozni nagyobb befektetés nélkül [1]. Lehetőségek persze az országosnál kisebb területű együttműködések is. A nagyobb rendszerek mind lehetőséget adnak több elkülönített adatbázis definiálására és párhuzamos kezelésére, tehát elvileg le-

hetséges lenne egy-egy szak- vagy földrajzi terület esetén egyetlen központtal megoldani a kisebb könyvtárak automatizálását.

A fenti lehetőségek nálunk nem épültek ki, így azt a megoldást választottuk, hogy a katalógus tartalmát a weben is szolgáltatatható WAIS (Wide Area Information System) adatbázisba töltjük át. A lehetőséget erre éppen az állomány kis mérete adja. A WAIS olyan adatbázis-kezelő, amely már a TCP/IP protokoll térhódítása és a Z39.50 szabvány után készült, így tökéletesen megoldható vele az Interneten keresztüli keresés [2].

A távoli katalógushasználók többnyire konkrét műveket keresnek, amelyek megtalálásához sokkal egyszerűbb keresési stratégia is elegendő, mint amire a Tinlib vagy bármely más könyvtári rendszer képes, a bonyolult keresőrendszer inkább zavaróan hat.

Az 1996 végén realizálódó TEMPUS-pályázat (CME-01535-95) lehetővé tette, hogy viszonylag kevéssé költséges megoldást építsünk ki a WAIS szabadon terjeszthető változatára alapozva. A Budapesti Műszaki Egyetemen már évek óta működik az *Integrated Library Information Services (ILI)* nevű rendszer, amely első megvalósításában a Swetscan és az NPA adatbázist tartalmazta, ehhez csatlakoztunk saját könyveink adataival.

Az ILI rendszer jelenleg a WAIS egy speciális implementációját, a WAIS-sf-et használja, amelyben mezők szerint is kereshetünk, emellett az ILI programkönyvtárai és belső adatbázis-formátuma lehetővé teszik az adatok böngészését, összetettebb lekérdezését, valamint, a WWW linkek lehetőségét kihasználva, egyszerű átjárást biztosítanak különféle lekérdezések, megjelenítések és böngészőlisták között.

A katalógusunkról készült adatbázis egyelőre a bibliográfiai adatokat tartalmazza, nem kerültek bele például a kölcsönzési adatok. Új szerzeményeinket rendszeres időközönként áttöltjük, és a belépési pontot könyvtárunk weblapján megjelenítettük, mint a könyvek katalógusát (<http://ns.univet.hu/~atapolc/kvt.html>). A WAIS adatbázis csatlakozik a Közelkat rendszerhez is (<http://www.kozelkat.iif.hu>) [3].

Az adatbázisok frissítése rendszeres áttöltéssel történik. Az áttöltést a tulajdonos könyvtár végezheti saját belátása szerint. Erre a célra külön webes program áll rendelkezésre, amely az adminisztrátori jelszó ellenében segítséget nyújt az új, frissítésre szánt fájl letöltéséhez és indexeléséhez.

Hogyan működik a WAIS katalógus?

A Tinlib alapja a hipertext, és ez a sajátsága tökéletesen leképezhető a WAIS-ben. Belépéskor a *FIND* és *SCAN* működési mód közül választha-

tunk. A *FIND* kitölthető űrlapot kínál, amelybe a beírt szavakat tetszés szerint a teljes rekordban keresi a program, vagy bizonyos mezőkre korlátozni lehet. A kereshető mezők a következők:

minden mező

cím

szerző, szerkesztő, konferencia, testület

ISBN

megjegyzés

Az egyes kritériumok közötti kapcsolat változatható a képernyőn, a jól ismert *AND* és *OR* operátor között.

A keresőszavak beírásánál tudnunk kell, hogy az ékezetes betűk ékezet nélküli párjukkal is kereshetők, valamint hogy a WAIS nem különbözteti meg a kis- és nagybetűket. A Tinlib adatbázisok hazánkban pillanatnyilag egységesen a 852-es kódtábla szerint működnek. Az áttöltés során a Latin2 kódtábla ékezetes betűi kerültek a WAIS adatbázisba.

Egyes mezőtípusok – pl. a szerzők – indexelése speciális módon történik, lehetővé téve a hangzás, hasonlóság, szótó, összetett szó szerinti keresést. Ezeknél a mezőknél, valamint a logikai műveletek használata esetén a rendszer nemcsak azokat a találatokat adja vissza, amelyek 100%-ig illeszkednek, hanem azokat is, amelyek csak részben. A találatok az illeszkedés pontossága és a keresett elemek előfordulási aránya szerint rendezettek. Tehát először a „legpontosabb” találat jelenik meg.

A *SCAN* működési módban akkor kezdjük a keresést, ha nem tudjuk pontosan a keresett mű adatait. Böngészőlistákat (*index*) a következő mezőkből kaphatunk:

cím

szerző

testületi szerző

konferencia

kiadó

tárgyszó

A kívánt mezőben előforduló szavak betűrendben kiírathatók, és a megfelelőnek talált szóra kattintva hipertextszerűen, ahogy a Tinlibben is, megkapjuk a szót tartalmazó rekordok listáját.

A kereshető és böngészhető mezők, valamint a kiíratási formátum könnyen változtatható adatbázisonként egy konfigurációs fájl átírásával.

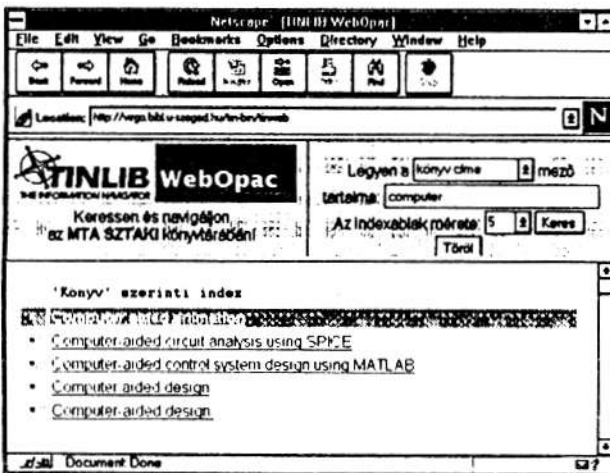
Egy adatbázis általában egy könyvtárat jelent, de speciális gyűjteményeket külön is megjeleníthetünk. Esetünkben ilyen speciális gyűjtemény a mintegy 3500 régi könyv. A középkortól a század elejéig kiadott könyveket könyvtárunk elkülönítve kezeli *Magyar–Kossa történeti gyűjtemény* néven, amelynek katalógusát azért is indokolt külön adatbázisban tartani, mert az adatelemek és a keresési szempontok némileg eltérnek a mai könyvektől. A régi könyvek ugyanakkor a teljes katalógusnak is

részei, tehát ott is rábukkanhatnak az olvasók, ha nem tudnak az elkülönített nyilvántartásról.

A tervezett folytatás (TEMPUS CME-03108-97)

A most induló új fejlesztési szakaszban az előző TEMPUS program eredményeit használjuk fel. Az elképzelés alapja egy közös szerver, amely a Tinlib vevőszolgálat gondozásában működik majd. Erre telepítjük át az átmenetileg a Budapesti Műszaki Egyetem gépén lévő két katalógust, az Állatorvostudományi Egyetem és a Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem katalógusát, és ugyanazon eljárás alkalmazásával még három könyvtár katalógusáról készítünk WAIS áttöltést. Az öt könyvtár katalógusa külön-külön és közösen is kereshető lesz. A Közelkat rendszerbe a közös keresőfelületet tervezzük csatlakoztatni, hogy ne vesszen el a felhasználó a sok könyvtár között.

A szerveren fog futni egy unixos Tinlib katalógus is, amelybe az egyes könyvtárak katalógus-telei eredeti, teljes formájukban közös adatbázisba kerülnek a lelőhely megjelölésével. A unixos Tinlibnek (280-as verzió) elkészült már a webes keresőfelülete (1. ábra), így webböngészőkkel szintén hozzáférhető lesz.

1. ábra

A kereshető és böngészhető mezők a következők:

- könyvcím
- folióiratcím
- szerző
- tárgyszó
- kulcsszó (A Tinlibben ez a címben előforduló szavakat jelenti.)
- kiadó
- ISBN/ISSN

A Tinlib eredeti felülete szintén elérhető telnet-hívással, ami a könyvtárosoknak és a gyakorlott felhasználóknak előnyös. A fenti megoldások más-más feladatokat tudnak ellátni. Nem látható előre teljes mértékben, milyen kombinációban tudjuk a lehetőségeket optimálisan felhasználni.

Azt is lehetővé szeretnénk tenni, hogy bármely Tinlibet, vagy más kisebb rendszert használó könyvtár csatlakozhasson a programhoz. Mivel a rendszer alapja egy WAIS-kompatibilis adatbázis, könnyen megvalósítható e könyvtári adatbázisok Z39.50 alapú lekérdezése, de ugyanez lehetséges lesz hamarosan a Tinlibből is. További perspektívákat nyithat egy MARC-kompatibilis megjelenítési formátum bevezetése, aminek feltétele a Tinlibben használt mezők egyértelmű megfeleltetése az egyes MARC mezőknek és almezőknek.

Terveink közé tartozik ezenkívül a teljes szövegben hozzáférhető, valamint a multimédia dokumentumok bekapcsolása a rendszerbe. Mind a WAIS, mind a Tinlib új (T-series) verziója [4] kapcsolatot tud létrehozni az elektronikus dokumentumok és azok katalógusrekordja között, akár a helyi gépen, akár az Interneten találhatók.

Az új Windows-alapú Tinlib kliensprogram, a TWIN300 már képes multimédia fájlok katalógus-teleiből a fájlhoz tartozó alkalmazást elindítani, és az URL-t vagy fájlt behívni, illetve lejátszani. Az optimális azonban az lenne, ha a webes OPAC-on is megvalósítanánk ezt a lehetőséget, mivel a TWIN300-at minden felhasználói gépre külön kell telepíteni, ami könyvtáron, esetleg egyetemen belül megoldható (bár költséges), de a távolból keresgélők természetesen nem tudják használni.

A teljes szövegű és a multimédia dokumentumok az összes könyvtár számára a közös szerveren lesznek elhelyezhetők. Ez a lehetőség főleg az intézményekben keletkező, pl. oktatási-kutatási célokat szolgáló dokumentumok esetén fontos.

Az elektronikus dokumentumok rendszerezése, az egységes formátumok kialakítása hosszabb megfontolást igényel még, hiszen éppen ez az a terület, ahol a legtöbb újdonság jelenik meg napjainkban. A szempontok között szerepel a tartós olvashatóság, könnyen hozzáférhető alkalmazói program, nem túl nagy gépi erőforrásigény a felhasználói oldalon.

Az Internet és az elektronikus dokumentumok megjelenése annyira megváltoztatja a könyvtári katalógust, hogy elengedhetetlen lépést tartani az új ismeretekkel. A tendenciák arra mutatnak, hogy közös rendszerben érdemes szolgáltatni a hagyományos, a helyi elektronikus és az Interneten elérhető dokumentumokat

A Tinlibet használó könyvtárak közös szervere jó alapot fog nyújtani a kísérletezésre, tanulásra és fejlesztésre anélkül, hogy az egyes könyvtárakat erejüket meghaladó befektetésekre kényszerítené.

Irodalom

- [1] SUHONEN, I.-L.: Serials in Finnish union catalogues. = *The Serials Librarian*, 26. köt. 2. sz. 1995. p. 59–63. (Ref.: *Könyvtári Figyelő*, 5. [41.] köt. 1. sz. 1996. p. 123.)
- [2] LEON, R. E.: The world of Internet: a client-server architecture and the new generation of information servers. = *Online & CD-ROM Review*, 18. köt. 5. sz. 1994. p. 279–283.

- [3] BURGERMEISTER Zs.–BALÁZS L.: A Közös Elektronikus Katalógus NIIF-es és Tempusos élete. *Networkshop*, Keszthely, 1997. május 27–29.
- [4] Electronic Online Systems International: T series. <http://www.eosintl.com/htdocs/T.html>

Beérkezett: 1998. VII. 14-én.

A British Library OPAC 97 katalógusai

A British Library elindította hét adatbázisának ingyenes katalógusát a weben. Összesen 8,5 millió rekordot tartalmaz az OPAC 97, amelyben a British Library valamennyi londoni és Boston Spá-i állománya helyet kapott. E mellett a BLAISE, a British Library automatikus információszolgáltatása, amelynek 22 adatbázisában 17,5 millió hozzáférhető rekord van, előfizetéses alapon tovább működik.

A hét adatbázis az OPAC 97-ben a következő (négy londoni):

- British Library Catalogue, 1215 és 1975 között a világon kiadott könyvek katalógusa, mintegy 3,8 millió rekord.
- Humán és társadalomtudományi katalógus, 1976-tól hetente frissítik.
- Zenekönyvtári katalógus 1980-tól.
- Tudományos referencia- és információszolgáltatási katalógus, amely 1976-tól kezdve konferenciák hivatkozási rekordjait, valamint a SRIS (Science Reference and Information Service) periodikaállomány teljes listáját tartalmazza heti frissítéssel.

A három további adatbázis Boston Spában van:

- Könyvek és reportok dokumentummásolat-küldő központja (1980-tól tartalmazza a nyugat-európai könyvek, valamint a brit reportok és disszertációk katalógusát).
- Dokumentumellátó központ periodikákra, mintegy 500 ezer rekord öt állomány periodikáiról.
- Dokumentumellátó központ konferenciákra, 1700-ig visszamenőleg: konferencia-, szimpózium-, kongresszus- stb. publikációk rekordjai.

A dokumentumellátó központ a dokumentumok iránti igényeket a fenti Boston Spái adatbázisokból elégíti ki a regisztrált ügyfeleknek. Egy külön csatló (link) gondoskodik a regisztrálatlan megrendelők folyóiratcikk- és konferenciaelőadás-másolati igényeinek kielégítéséről.

/British Library OPAC 97. = *IRLA*, 32. köt. 11. sz. 1997. p. 4–5./

A Swets 25 SilverPlatter adatbázisra terjeszti ki hozzáférését az Interneten

A Swets & Zeitlinger új SilverPlatter adatbázisokat tesz előfizetéses alapon hozzáférhetővé az Interneten. A SilverPlatter kliens-szerver ERL technikájának hasznosításával az előfizetők a Swets nagy teljesítményű szerverén tárolt adatbázisokat használhatják, immár összesen 25-öt. A hozzáférés ára azonos lesz a vonatkozó CD-ROM-ok árával (hálózati használatra, Swets-előfizetés esetén). A 25 adatbázis elsősorban az élettudományos (biotechnika, orvosbiológia, üzlet és pénzügy stb.) témákra vonatkozik.

A Swets ERL szerveréről hozzáférhető SilverPlatter adatbázisok jegyzéke:

1. ABI INFORM
2. ASFA – Aquatic Sciences and Fisheries Abstracts
3. BEASTCD
4. CAB ACCESS
5. CAB Parasite CD
6. CABCD (CAB ABSTRACTS)
7. CABPESTCD
8. CINAHL – Nursing and Allied Health
9. CROPCD
10. Current Contents: Life Sciences & Clinical Medicine
11. EconLit
12. EIU Country Reports – Asia Pacific
13. EIU Country Reports – Eastern Europe
14. EIU Country Reports – Middle East North Africa
15. EIU Country Reports – Sub-Saharan Africa
16. EIU Country Reports – The Americas
17. EIU Country Reports – Western Europe
18. ERIC
19. Food Safety Plus
20. FSTA – Food Science and Technology Abstracts
21. INSPEC
22. MEDLINE
23. PlantGeneCD
24. SOILCD
25. VETCD

/Swets extends Internet access to 25 SilverPlatter databases. = *Swets & Zeitlinger BV-sajtóközlemény*, 1997. augusztus./

(R. P.)

Magyarországon már több mint 40 könyvtár használja az Electronic Online Systems International Ltd. (EOSi) londoni cég TINLIB szoftverét.

Elkészült a program legújabb verziója!

TINLIB V300

A legfontosabb újdonságok:

- 2000. év kompatibilitás
- teljesen új kölcsönzési modul
- elektronikus és audiovizuális dokumentumok katalogizálhatósága
- WEB felület

És ami változatlan:

- MS/DOS, Windows 3.x, Windows '95, Windows NT és UNIX operációs rendszer alatt, ill. ezen rendszerekből épült lokális és nagyterületű hálózatokon működő verziók
- teljes magyar nyelvhelyesség (kézikönyvek, felület stb.)
- nyitottság más rendszerek iránt (pl. ISIS vagy MARC konverzió)
- magyarországi tanácsadó szolgálat

További információkat az alábbi címeken szerezhet be

- TINLIB WEB lap dis.gau.hu/tinlib/
- TINLIB katalógus www.sztaki.hu/tin-bin/tinweb
- Vevőszolgálat MTA SZTAKI 1111 Budapest, Lágymányosi u.11.
Tel. 209 5281 Fax 209 5288

Király László osztályvezető

kiraly@sztaki.hu

Tóth Kornél témafelelős

kornel@sztaki.hu

Demel Anna könyvtáros, informatikus

demel@sztaki.hu

Lengyel Monika könyvtáros, informatikus

moni.lengyel@sztaki.hu